

İKİNCİ NƏSİL (F_2) BUĞDA HİBRİDLƏRİNDƏ VEGETASIYA
MÜDDƏTİNİN NƏSİLƏ ÖTÜRÜLMƏSİ

S.T.HACIYEVA

AKTN Əkinçilik Elmi Tədqiqat İnstitutu

Məqalədə 2018-ci ildə bərk buğdanın 33 kombinasiya ikinci nəsil (F_2) növdaxili hibridlərində vegetasiya müddətinin tədqiqinin nəticələri verilmişdir. Hibrid kombinasiyaların vegetasiya müddətinin valideyn formalarla müqayisəli tədqiqi zamanı ikinci nəsil (F_2) hibridlərindən 9-u (27, 3%-i) valideynlərə nisbətən tezyetişkənliyə malik olmuş və fərqli 7 günə qədər təşkil etmişdir.

Açar sözlər: seleksiya, bərk buğda, hibrid xətlər, vegetasiya müddəti, valideyn forma

Bitkilərdə vegetasiya dövrünün uzunluğu mühüm bioloji xüsusiyyətlərdən olub ilk növbədə genotiplərin adaptiv və ekoloji plastikliyi təmin edən əlamətlərdən hesab olunur. Vegetasiya dövrünün uzunluğu təkcə sortların məhsuldarlığını formalaşdırın əsas amillərdən deyil, eyni zamanda o, bitkilərin quraqlığa, xəstəliklərə, zərərvericilərə və digər stres amillərə davamlılığını təmin edən xüsusiyyətlərdən sayılır. Vegetasiya dövrünün uzunluğundan buğdanın ən mühüm göstəricilərindən biri olan dənin keyfiyyət parametrləri də asılıdır.

N.İ. Vavilov [1] 1935-ci ildə yazırdı ki, qısa vegetasiya dövrünə malik olan payızlıq buğda sortlarının becərilməsi bir tərəfdən quraqlığın təsirindən, digər tərəfdən isə rütubətli zonalarda pas xəstəliklərinə sirayətlənmədən qaçmaq üçün uğurla istifadə edilə bilər.

Bir çox tədqiqatçılar vegetasiya dövrünün uzunluğunun buğda və arpa bitkisinə mühüm əhəmiyyətə malik olmasını göstərmiş və məhsuldarlığın yetişkənliklə əlaqədar olduğunu tədqiqatlarla müəyyən etmişlər [2, 3]

B.İ. Sanduxadzenin fikrincə məhsuldarlığı müəyyən edən, səciyyələndirən xüsusiyyətlərdən biri də bitkilərin vegetasiya müddətinin uzunluğudur. Tədqiqatçı qeyd edir ki, buğda bitkisinin vegetasiyası dövründə inkişaf xüsusiyyətləri haqqında mülahizə məhsuldarlıq haqqında qabaqcadan fikir söyləməyə imkan verir [4].

Ədəbiyyat məlumatlarına və apardığımız tədqiqatlara əsasən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, kənd təsərrüfatında tezyetişkənliyə malik məhsuldar, yüksək keyfiyyətli yeni sortların yaradılmasında əsas üsullardan biri hibridləşmədir.

Material və metodlar. Tədqiqatlar zamanı 33 kombinasiya ikinci (F_2) nəsil hibridləri Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Abşeron Yardımçı Təc-

rübə Təsərrüfatında 2017-ci il noyabr ayının 1-də suvarma şəraitində, sələf paxlalı bitkilər olmaqla aparılmışdır. Təcrübə sahəsinə səpin qabağı şum altına hektara 100 kq fiziki çəkiddə kompleks gübrə (nitrofoska), erkən yazda kollanma fazasında hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90 kq ammonium-nitrat (NH_4NO_3) gübrəsi verilmişdir. Vegetasiya müddətində nümunələr boruyaçıxma, sünbülləmə və dənin formalaşması mərhələsində suvarılaraq təcrübə sahəsində bölgə üçün nəzərdə tutulmuş aqrotexniki qulluq işləri həyata keçirilmişdir.

Bitkilər üzərində müşahidələr mövcud metodikaya uyğun olaraq həyata keçirilmişdir [5].

Tədqiqatın nəticələri və müzakirəsi. Vegetasiya müddətinin uzunluğu, buğdanın seleksiyasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir və sortun bioloji xüsusiyyətlərindən və becərmə şəraitindən, onu əhatə edən ətraf mühit amillərindən asılıdır. Apardığımız tədqiqatlarda valideyn formalarında vegetasiya müddəti 208-215 gün arasında dəyişmişdir. F_2 hibridlərində isə bu göstərici orta hesabla 207-216 gün olmuşdur və valideyn formalarından tez və gec yetişkənliyə malik hibrid xətlərdən bəziləri qruplaşdırılaraq cədvəldə verilmişdir (Cədvəl).

Növdaxili ikinci nəsil (F_2) hibrid kombinasiyalarının tədqiqi göstərdi ki, hibridlərin 9-u (27, 3%) valideynlərdən 1-7 gün tez, 7-si isə (21, 2%) valideynlərdən 1-5 gün gec yetişmişlər.

Hibrid populyasiyalardan: v.apulikum, v.hordeiforme x [Tərtər x Mirvari], [Pərinç x Turan] x Mirvari [Fadda 98 x Qarabağ] x Tərtər (Azərbaycan) və s. valideynlərdən 1-7 gün tez, Bərekətli 95 x Şirvan 5, Turan x Mirbəşir 50, Bərekətli 95 x Qaraqılçiq 2 (Azərbaycan), Zatino (Fransa) x Turan (Azərbaycan) və s. valideynlərdən 1-5 gün gec yetişmişlər.

Cədvəl. İkinci nəsil (F₂) buğda hibridlərində vegetasiya müddəti

S.s	Hibrid kombinasiyası	♀		F ₂ orta	♂	
		gün	fərq	gün	gün	fərq
Validəynlərdən tez yetişən ikinci nəsil (F ₂) hibridləri						
1.	[Pərinç x Turan] x Mirvari	213	-2	211	213	-2
2.	[Fadda 98 x Qarabağ] x Tərtər	212	-1	213	215	-2
3.	[Turan x Zedon-3D-56] x Qaraqılçığ 2	211	-3	208	209	-1
4.	Qaraqılçığ 2 x Bərəkotli 95	209	-2	207	208	-1
5.	v.hordeiforme, v.mursilka x [Tərtər x Mirvari]	214	-2	212	213	-1
6.	v.hordeiforme x (Tərtər x Qarabağ) x Qarabağ	215	-4	211	214	-3
7.	v.apulikum, v.hordeiforme x [Tərtər x Mirvari]	214	-7	207	213	-6
8.	v.apulikum, v.hordeiforme x [Ammar 6 x Zedon-3D-56]	214	-6	208	212	-4
9.	v.hordeiforme, v.mursilka x (Tərtər x Qarabağ)	214	-6	208	211	-3
Validəynlərdən gec yetişən ikinci nəsil (F ₂) hibridləri						
1.	Bərəkotli 95 x Şirvan 5	208	+5	213	209	+4
2.	Zatino x Turan	209	+2	211	208	+3
3.	Turan x Mirbəşir 50	208	+4	212	211	+1
4.	Bərəkotli 95 x Qaraqılçığ 2	208	+3	211	209	+2
5.	Turan x Şirvan 5	211	+3	213	209	+4
6.	[Giorgio-12-571 x Pərinç] x Qarabağ	211	+1	212	207	+5
7.	Qarabağ x Mirbəşir 50	211	+1	212	208	+4

İkinci nəsil (F₂) hibridlərində aparılan tədqiqatların nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, v.apulikum, v.hordeiforme, [Tərtər x Mirvari], (Tərtər x Qarabağ), Mirvari, Tərtər və s. sortnünunələrinin iştirakı ilə alınmış hibridlər daha çox fərqlənmiş və tez yetişməliyə görə donor kimi istifadə edilməsi tövsiyə edilir.

ƏDƏBİYYAT

1.Вавилов Н.И. Научные основы селекции пшеницы // М.-Л.; Сельхозгиз, 1935, 244 с. 2.Xuduyev F.A. Bərk buğdanın növdaxili birinci (F₁) nəsil hibrid kombinasiyalarında vegetasiya müddətinin öyrənilməsi // Azərbaycan aqrar Elmi, Elmi-nəzəri jurnal, 2-ci cild. 2012 s. 182-184. 3.Novruzlu Q.A. F₁-F₂ arpa hibridlərində vegetasiya müddətinin nəslə ötürülməsi // Az.ETÖİ-nun Elmi əsərləri məcmuəsi, XXIII cild "Müəllim nəşriyyatı", Bakı- 2012, s.73-76. 4.Сандухадзе Б.И. Результаты изучения короткостебельных образцов озимой пшеницы // Актуальные вопросы сельскохозяйственной науки Научные труды, Тбилиси- 2000, с. 118-122. 5.Musayev Ə.C, Hüseynov H.S, Məmmədov Z.A. Dənli-taxıl bitkilərinin seleksiyası sahəsində tədqiqat işlərinə dair tarla təcrübələrinin metodikası // Bakı- 2008, 87 s.

Изучение вегетационного периода у гибридов второго поколения (f₂) в условиях Абшера

С.Т.Гаджиева

В статье представлены результаты исследования вегетационного периода внутривидовых гибридов второго поколения (F₂) из 33 комбинаций твердой пшеницы в 2018 году. Сравнительное изучение вегетационного периода внутривидовых гибридов показали что, 9 (27, 3%) гибридов второго поколения (F₂) проявили раноспелость по сравнению родительскими формами. При этом, разница по созреванию составили до 7 дней.

Ключевые слова: селекция, твердая пшеница, гибридные линии, вегетационный период, родительская форма

The study of vegetation period of second generation (f₂) of wheat hybrids in Absheron condition

S.T.Hajiyeva

The paper presents the results of the studies on vegetation period of 33 combinations of second generation intraspecific hybrid of durum wheat in 2018. Comparative study of vegetation period of parental forms of intraspecific hybrid combinations has shown that 9 (27, 3%) combinations of F₂ hybrids performed themselves early maturing compared to parental forms with difference of 7 days.

Key words: soft wheat, durum wheat, hybrid lines, vegetative period, parental forum

e-mail: sevda_eliyeva89@mail.ru